

УДК 339.922

DOI: <https://doi.org/10.32782/2304-0920/3-93-3>

Саркісян Л. Г.

Державний торговельно-економічний університет

Оніщук П. В.

ПрАТ «Датагруп»

ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНИ НА РИНКАХ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИЙ ПОСЛУГ БЛИЗЬКОГО СХОДУ ТА АФРИКИ

Досліджено теоретико-практичні питання ідентифікації перспектив України на ринках телекомунікаційний послуг країн Близького сходу та Африки. Визначено, що в умовах повоєнного відновлення для українського бізнесу відкритється більше можливостей формування та розвитку зв'язків з іноземними підприємствами, пов'язаних зі збільшенням лібералізації торговельно-економічних відносин, а також з програмами відновлення, що підтримуються провідними країнами-партнерами світу. Проаналізовано зовнішньоторговельні потоки та визначено, що основними імпортерами українських послуг у сфері телекомунікації, комп'ютерних та інформаційних послуг за останні 5 років були США, країни ЄС, Великобританія та ОАЕ. Отримано висновок, що враховуючи нагальну потребу пошуку нових джерел для повоєнної відбудови національної економіки, потрібно посилювати присутність на африканському ринку, який має потенціал ємності для українських ІТ-компаній.

Ключові слова: зовнішня торгівля, експорт-імпорт послуг, телекомунікаційні послуги, Близький Схід, Африка.

Постановка проблеми. З лютого 2022 року Україна знаходиться на шляху кардинальних змін, викликів для соціально-економічної системи держави. Частина підприємств припинила свою діяльність, деякі знаходяться на межі банкрутства. Але, між тим, є підприємства, які переорієнтували свою діяльність на зовнішні ринки або розширили тут свою присутність. В умовах повоєнного відновлення для українського бізнесу відкритється більше можливостей формування та розвитку зв'язків з іноземними підприємствами, пов'язаних зі збільшенням лібералізації торговельно-економічних відносин, а також з програмами відновлення, що підтримуються провідними країнами-партнерами світу. Пріоритетом відновлення міжнародної діяльності вітчизняних підприємств мають стати нові вектори розвитку: науково-технічний, інноваційний та модернізаційний, у відповідності до яких формуватимуться конкурентні переваги вітчизняних підприємств на міжнародних ринках. Оскільки це допоможе швидше відновити та за незначний час вивести українську науково-технічну базу на новий рівень розвитку [1]. Отже, актуальним є дослідження особливостей формування конкурентних переваг українського бізнесу на міжнародних ринках з можливістю їх посилення у післявоєнній відбудові України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню дослідження конкурентних переваг підприємств на міжнародних ІТ-ринках присвячено багато праць, як українських, так і зарубіжних вчених. Серед останніх слід відзначити праці М. Braja та А. Gemzik-Salwach [2], V. Feng, K. Sun, M. Chen та T. Gao [3], A. Distanont та O. Khongmalai [4] тощо. Дослідженню конкурентних переваг України в світовій економіці присвячено праці П. Артеменко та К. Нагорної [5], В. Липова [6], В. Охота [7] та інших. Результати аналізу та оцінки міжнародної конкурентоспроможності українських підприємств в різних сферах діяльності наведено в працях Г. Дугінець [8], Т. Камінської [9], Г. Нямецук та Є. Петраш [10], І. Севрук та А. Рупчева [11], Н. Коваленко та С. Мізюк [12] тощо.

Не заперечуючи вагомий внесок існуючих напрацювань в обраній сфері дослідження, а також враховуючі динамічність кризових ситуацій, що відбуваються як у світовому господарстві,

так і в соціально-економічній системі впродовж 2022 року, необхідно відзначити нагальну потребу поглибленого дослідження питань, що пов'язані із аналізом виходу українських підприємств, що працюють у сфері телекомунікаційний послуг на нові/перспективні ринки.

Постановка завдання. Головною метою цієї роботи є ідентифікація перспектив України на ринках телекомунікаційний послуг країн Близького сходу та Африки. Теоретичним та методологічним підґрунтям для написання статті стали праці вітчизняних і зарубіжних науковців у обраній науковій площині. Дослідження проведено із застосуванням методів теоретичного узагальнення, порівняльного аналізу, аналізу та синтезу, індукції та дедукції, що дало змогу визначити переваги України на закордонних ринках телекомунікаційний послуг.

Виклад основного матеріалу. Близький Схід, що знаходиться на перетині трьох частин світу – Європи, Азії та Африки, є перехрестям найважливіших транспортно-економічних потоків світу. Незважаючи на політичну нестабільність в деяких країнах регіону, він, тим не менше, залишається Меккою для міжнародної торгівлі. Країни Близького Сходу, разом із північно африканськими країнами – одні з найбільш привабливих для України з точки зору експортера як сировини, так і високотехнологічний товарів та послуг. Незважаючи на ускладнення деяких бізнес-процесів через пандемію та військовий стан, мета вийти на ринок регіону та/або посилити свої позиції як і раніше актуальна серед вітчизняних виробників [13]. Це пояснюється перш за все тим, що близькосхідний та африканський ринки перебувають в безпосередній близькості до України і мають велику ємність, значним є також попит на товари та послуги, які виробляються або можуть вироблятися в Україні. Регіон надає Україні можливість диверсифікації джерел постачання енергоресурсів, має значний інвестиційний потенціал. Перспективним напрямом взаємодії є також розвиток науково-технічної кооперації, що уможливується наявною в Україні науковою базою, технологіями і кваліфікованим кадровим потенціалом. Підтвердженням даної тези є дані щодо обсягів експорту з України послуг у сфері телекомунікації, комп'ютерних та

інформаційних послуг, який склав у 2021 році 3856,6 млн. дол. США або 29,3% від усього українського експорту послуг (рис. 1).

Наведені дані показують, що за період з 2017 року по 2021 рік загальний обсяг експорту послуг з України збільшився на 2442,1 млн. дол. США або на 22,79%. Одночасно, за цей же період обсяг українського експорту послуг у сфері телекомунікації, комп'ютерних та інформаційних послуг збільшився на 2095,8 млн. дол. США або на 119,03%. Тобто, можемо констатувати, що експорт послуг у сфері телекомунікації, комп'ютерних та інформаційних послуг зростає більшими темпами, ніж загальний обсяг українського експорту послуг. Також слід відмітити, що у 2020 році експорт послуг з України скоротився у порівнянні з попереднім роком на 4461,8 млн. дол. США або на 28,59%, тоді як експорт послуг у сфері телекомунікації, комп'ютерних та інформаційних послуг протягом останні 5 років стабільно зростає.

Також слід відмітити, що у 2017 році експорт послуг у сфері телекомунікації, комп'ютерних та інформаційних послуг складав лише 16,43% від загального обсягу українського експорту послуг, а у 2021 році вже становив 29,3% (рис. 2). Питома вага експорту послуг у сфері телекомунікації, комп'ютерних та інформаційних послуг у загальному експорті послуг з України за 2017-2021 роки

зросла на 12,88%, внаслідок випередження темпів зростання експорту послуг у цій сфері над темпами збільшення загального обсягу українського експорту послуг.

Обсяг українського експорту комп'ютерних послуг у 2021 році склав 3044,7 млн. дол. США, що на 36,66% більш ніж у попередньому. Так за період з 2017 року по 2021 рік обсяг українського експорту комп'ютерних послуг збільшився на 1732,9 млн. дол. США або на 132,1%. При цьому зростання експорту комп'ютерних послуг з України за останні 5 років відбувалося постійно, але різними темпами (рис. 3).

З даних рисунку 3 видно, що найнижчі темпи зростання експорту комп'ютерних послуг з України за 2017–2021 роки спостерігалися у 2020 році – 8,97%, а найвищі у 2021 році, тобто 36,66%. Протягом ж період з 2017 по 2019 рік обсяг експорту комп'ютерних послуг зростає стабільно в середньому на 25%.

За період з 2017 року по 2021 рік обсяг українського експорту інформаційних послуг збільшився на 451,7 млн. дол. США або на 174,74%. При цьому зростання експорту інформаційних послуг з України за останні 5 років відбувалося постійно та рівномірно.

Слід зазначити, що найбільшу частку у складі експорту послуг у сфері телекомунікації,

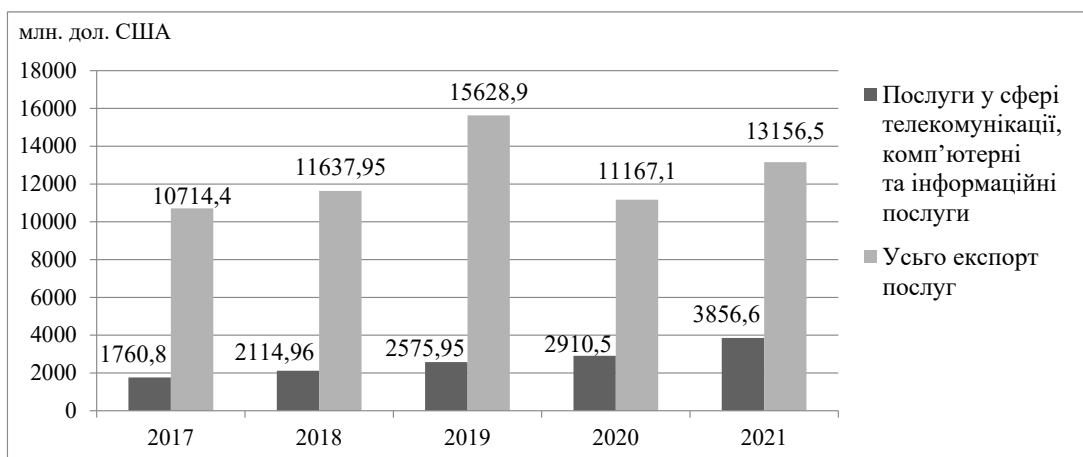

Рис. 1. Динаміка частки телекомунікації, комп'ютерних та інформаційних послуг у загальному експорті послуг з України, 2017–2021 роки, млн. дол. США

Джерело: складено авторами на підставі даних [15]

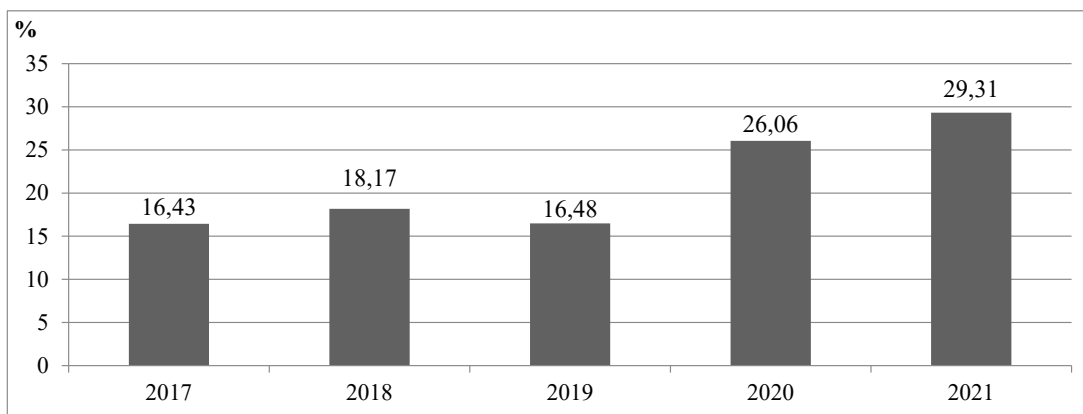

Рис. 2. Динаміка питомої ваги експорту послуг у сфері телекомунікації, комп'ютерних та інформаційних послуг у загальному експорті послуг з України, 2017–2021 роки, %

Джерело: складено та розраховано авторами на підставі даних [15]

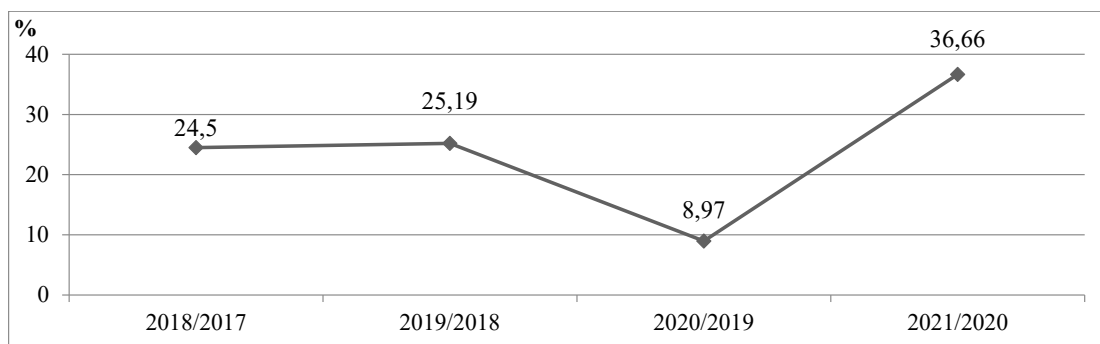

Рис. 3. Динаміка темпів зростання експорту комп'ютерних послуг з України, 2017–2021 роки, %

Джерело: складено та розраховано авторами на підставі даних [15]

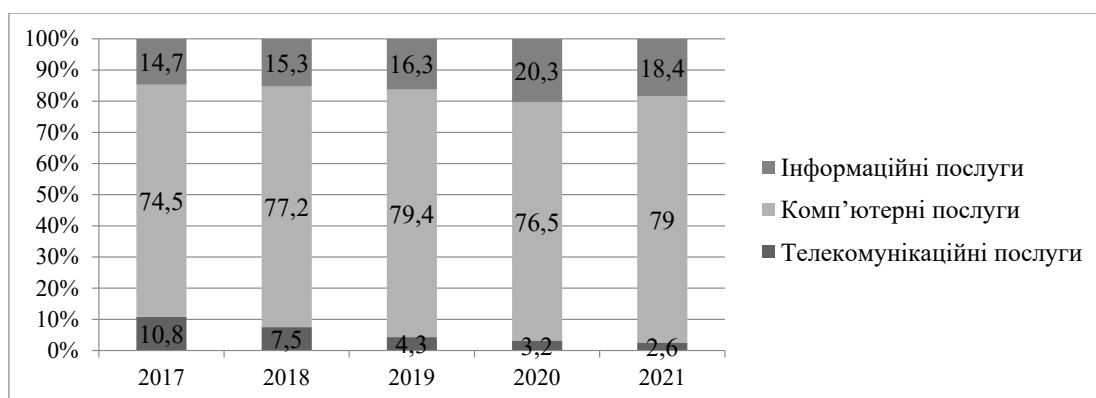

Рис. 4. Динаміка структури українського експорту послуг у сфері телекомунікації, комп'ютерних та інформаційних послуг за 2017–2021 роки, %

Джерело: складено авторами на підставі даних [15]

комп'ютерних та інформаційних послуг за останні 5 років склали комп'ютерні послуги, а саме у 2021 році 79% (рис. 4).

З наведених даних видно, що питома вага експорту комп'ютерних послуг у складі експорту послуг у сфері телекомунікації, комп'ютерних та інформаційних послуг зростає за період з 2017 року по 2021 рік на 4,5%. Одночасно частка експорту телекомунікаційних послуг скоротилася за цей же період на 8,2%, а частка експорту інформаційних послуг навпаки зростає за 2017–2021 роки на 3,7%. Зміни у структурі експорту послуг у цій сфері відбувалися внаслідок перевищення темпів зростання ад темпами збільшення експорту послуг.

Необхідно відмітити, що основними імпортерами українських послуг у сфері телекомунікації, комп'ютерних та інформаційних послуг за останні 5 років були такі країни як: США, країни ЄС, Великобританія та ОАЕ.

Отже, можна констатувати, що за останні 5 років обсяг українського експорту послуг у сфері телекомунікації, комп'ютерних та інформаційних послуг стабільно зростає внаслідок розвитку ІТ-технологій в Україні. При цьому лише за попередній рік 2021 рік ІТ-індустрія додала в український бюджет майже 7 млрд дол. (більш детально див. [16]).

З початку військової агресії з боку РФ саме ІТ-сфера виступає як один з головних двигунів функціонування української економічної системи, оскільки має переваги перед іншими бюджетотворюючими секторами (металургія та сільське господарство) – можливість продовжувати бізнес-

діяльність незалежно від місця розташування. Також сфера ІТ базується на використанні специфічного фактору виробництва – інформації, яка створює значно більшу додану вартість і за менший період ніж всі інші фактори.

Враховуючи те, що українська ІТ-галузь продовжує завойовувати позиції на світових ринках, потрібно збільшувати присутність українських компаній на них. І, хоча темпи зростання нижчі порівняно з кращими світовими показниками, українські провайдери вже встигли зарекомендувати себе на ринку США та Європи, що підтверджують наведені вище результати аналізу. Менш охопленим залишається близькосхідний та африканський ринки телекомунікаційних послуг.

Телекомунікаційний ринок Ізраїлю є перенасичений. На діяльність мобільних операторів впливає розмір оплати за орендовані частоти. Провайдерів дуже багато, витримати конкуренцію можуть тільки найбільші. Зв'язком 4G покрита майже вся територія країни [17]. Таким чином, виходити на ринок Ізраїлю для українських підприємств є ризиковим.

Ринок ОАЕ відрізняється одним з найвищих в світі рівнем розвитку в сфері телекомунікацій та цифрових технологій, також є насиченим. Стосовно Єгипту слід зазначити наявність певних особливостей державного регулювання галузі, а також фактичне монополістичне положення компаній в деяких його сегментах.

Серед країн близькосхідного та африканського регіону, враховуючи політико-правові, еконо-

мічні, технологічні чинники, а також рівень розвитку конкуренції вважаємо потенційно привабливим ринок Марокко, який на даний момент є недостатньо насиченим. За даними американського видання «Fox Business» стосовно перспектив розвитку телекомунікаційної галузі в країнах Африки, Марокко займає одне з провідних місць на континенті в даному секторі з огляду на розгалужену мережу користувачів, впровадження нових технологій та доступні для населення тарифи на доступ до мережі Інтернет. У позитивному плані було відзначено наявність конкурентного середовища у даній галузі, де працюють три потужні оператори – «Марок Телеком», «Ванна» та «Медітель». Згадані компанії протягом попередніх років

вклали значні інвестиції у розбудову національної мережі оптико-волоконного зв'язку та забезпечили її інтеграцію з міжнародними телекомунікаційними системами [18].

Висновки і пропозиції. За результатами проведеного дослідження можна зазначити, що Україна вже має певний рівень світового визнання на ринку IT-послуг, в тому числі телекомунікаційних, комп'ютерних та інформаційних. Але, враховуючі нагальну потребу пошуку нових джерел для повоєнної відбудови національної економіки, потрібно посилювати присутність на вже існуючих ринках та шукати нові. До останніх слід віднести африканський ринок, який за певним переліком факторів має потенціал ємності для українських IT-компаній.

Список використаних джерел:

1. Дугінець Г.В., Ніжейко К. Міжнародна технічна допомога як чинник повоєнної відбудови України *Scientia Fructuosa*. 2022. № 3. С. 36–49.
2. Braja, M., & Gemzik-Salwach, A. Competitiveness of high-tech sectors in the European Union: A comparative study. *Journal of International Studies*. 2019. 12(2), 213–227. DOI:10.14254/2071-8330.2019/12-2/13
3. Feng, B., Sun, K., Chen, M., & Gao, T. The impact of core technological capabilities of high-tech industry on sustainable competitive advantage. *Sustainability*. 2020. 12(7), 2980. DOI:10.3390/su12072980
4. Distanont, A., & Khongmalai, O. The role of innovation in creating a competitive advantage. *Kasetsart Journal of Social Sciences*. 2020. 41 (1). С. 15–21.
5. Артеменко Л. П., Нагорна К. Ю. Сильні та слабкі сторони конкурентоспроможності України. *Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи* : зб. тез доп. II Міжнар. наук.-практ. конф., 22 квіт. 2021 р. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2021. С. 144–145.
6. Липов В. В. Конкурентна стратегія розвитку України в умовах глобалізації. II. Конкурентна стратегія інтеграції України у міжнародний економічний простір. *Економіка України*. 2018. (4). С. 3–17.
7. Охота, В. І. Конкурентоспроможність України на світовій економічній арені. *Економічний аналіз*. 2015. 19, № 1. С. 84–90.
8. Duginets G. Global imperatives for development of international production networks: case of Ukraine. *Problems and Perspectives in Management*. 2020. 18(1), 57–69. DOI:10.21511/ppm.18(1).2020.06
9. Камінська Т. М. Конкурентні переваги IT-індустрії в Україні. *Економічна теорія та право*. 2021. 1(44). С. 156–158.
10. Нянешчук, Г. В., Петраш, Є. О. Переваги України на світовому ринку IT-технологій. *Економічний простір*. 2021. (176). С. 15–20.
11. Севрук І. М., Рупчева А. О. Конкурентоспроможність України на світовому ринку IT-послуг в умовах глобалізації. *Економіка і суспільство*. 2018. (15). С. 65–70.
12. Коваленко Н. Г., Мізюк С. Г. Міжнародна конкурентоспроможність підприємства: сутність, основні складники та джерела формування. *Приазовський економічний вісник*. 2019. Випуск 2(13). С. 26–30.
13. Таємниця Сходу. Як масштабувати український бізнес на ринок Близького Сходу. URL: https://project.liga.net/projects/zagadka_vostoka_ua/
14. UNCTAD Statistics. URL: <https://unctad.org/statistics>
15. Офіційний сайт Державної служби статистики України. 2021. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
16. Яворський А. IT у війні: як працює індустрія. Як війна вплинула на одну з провідних галузей української економіки – IT. *Українська правда*. 2022. 22 березня. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/22/684494/>
17. Детально про мобільний інтернет та зв'язок Ізраїлю. URL: <https://migrant.biz.ua/izrail/zhittya-il/mobilnyj-zviazok-internet-izraeliu.html>
18. Зовнішньоекономічна ситуація у Королівстві Марокко. URL: http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/torg_econ_vidn/mar/2340.html

References:

1. Duhinets, H. V., Nizheyko, K. (2022) Mizhnarodna tekhnichna dopomoha yak chynnyk povoyennoyi vidbudovy Ukrainy [International technical assistance as a factor in the post-war reconstruction of Ukraine]. *Scientia Fructuosa*, no. 3, pp. 36–49.
2. Braja, M., & Gemzik-Salwach, A. (2019) Competitiveness of high-tech sectors in the European Union: A comparative study. *Journal of International Studies*, vol. 12(2).
3. Feng, B., Sun, K., Chen, M., & Gao, T. (2020) The impact of core technological capabilities of high-tech industry on sustainable competitive advantage. *Sustainability*, vol. 12(7), 2980.
4. Distanont, A., & Khongmalai, O. (2020) The role of innovation in creating a competitive advantage. *Kasetsart Journal of Social Sciences*, vol. 41(1), pp. 15–21.
5. Artemenko, L. P., Nahorna, K. Yu. (2021) Syl'ni ta slabki storony konkurentospromozhnosti Ukrainy [Strengths and weaknesses of competitiveness of Ukraine]. *Proceedings of the Biznes, innovatsiyi, menedzhment: problemy ta perspektivy*. Kyiv: KPI im. Ihorya Sikors'koho, Vyd-vo «Politehnika», pp. 144–145.
6. Lypov, V. V. (2018) Konkurentna stratehiya rozvytku Ukrainy v umovakh hlobalizatsiyi [Competitive development strategy of Ukraine in the conditions of globalization]. *Konkurentna stratehiya intehratsiyi Ukrainy u mizhnarodnyy ekonomichnyy prostir. Ekonomika Ukrainy*, no. 4, pp. 3–17.
7. Okhota, V. I. (2015). Konkurentospromozhnist' Ukrainy na svitoviy ekonomichnyy areni [Competitiveness of Ukraine on the world economic arena]. *Ekonomichnyy analiz*, vol. 19, no. 1, pp. 84–90.
8. Ganna Duginets (2020). Global imperatives for development of international production networks: case of Ukraine. *Problems and Perspectives in Management*, vol. 18(1), pp. 57–69. DOI:10.21511/ppm.18(1).2020.06
9. Kamins'ka, T. M. (2021). Konkurentni perevahy IT-industriyi v Ukraini [Competitive advantages of the IT industry in Ukraine]. *Ekonomichna teoriya ta pravo*, vol. 1(44), pp. 156–158.
10. Nyameshchuk, H. V., & Petrash, Ye. O. (2021). Perevahy Ukrainy na svitovomu rynku IT-tehnolohiy [Advantages of Ukraine in the world market of IT technologies]. *Ekonomichnyy prostir*, vol. 176, pp. 15–20.

11. Sevruk, I. M., Rupcheva, A. O. (2018) Konkurentospromozhnist' Ukrayiny na svitovomu rynku IT-posluh v umovakh hlobalizatsiyi [Competitiveness of Ukraine in the world market of IT services in conditions of globalization]. *Ekonomika i suspil'stvo*, no. 15, pp. 65–70.
12. Kovalenko N. H., Mizyuk S. H. (2019) Mizhnarodna konkurentospromozhnist' pidpryyemstva: sutnist', osnovni skladnyky ta dzherela formuvannya [International competitiveness of the enterprise: essence, main components and sources of formation]. *Pryazovs'kyi ekonomichnyy visnyk*, vol. 2(13), pp. 26–30.
13. Tayemnytsya Skhodu. Yak masshtabuvaty ukrayins'kyi biznes na rynek Blyz'koho Skhodu [The mystery of the East. How to scale Ukrainian business to the Middle East market]. Available at: https://project.liga.net/projects/zagadka_vostoka_ua/
14. UNCTAD Statistics. Available at: <https://unctad.org/statistics>
15. Official website of the State Statistics Service of Ukraine (2021). Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>
16. Yavors'kyi A. (2022) IT u viyni: yak pratsyuye industriya. Yak viyna vplynula na odnu z providnykh haluzey ukrayins'koyi ekonomiky – IT [IT in the war: how the industry works. How the war affected one of the leading branches of the Ukrainian economy – IT]. *Ukrayinska pravda*. 22 bereznya. Available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/22/684494/>
17. Detalno pro mobilnyy internet ta zvyazok Izrayilyu [Details about mobile Internet and communication in Israel]. Available at: <https://migrant.biz.ua/izrail/zhittya-il/mobilnyj-zviazok-internet-izrailiu.html>
18. Zovnishnoekonomichna sytuatsiya u Korolivstvi Marokko [Foreign economic situation in the Kingdom of Morocco]. Available at: http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/torg_econ_vidn/mar/2340.html

Sarkisian Larysa

State University of Trade and Economics

Onishchuk P. V.

PrAT «Datahrup»

PROSPECTS OF UKRAINE IN THE MARKETS OF TELECOMMUNICATION SERVICES IN THE MIDDLE EAST AND AFRICA

Summary

Theoretical and practical issues of identifying Ukrainian prospects in the Middle East and Africa telecommunication services market were studied in the article. Theoretical foundations and methodological approaches were based on the research of Ukrainian and international scientists in the chosen scientific field. It has been determined that the post-war renewal process will open more cooperation opportunities for the Ukrainian business with foreign companies. Further liberalization of trade and economic relations, as well as the recovery programs, supported by the international partners will be the drivers of it. The Middle East and North Africa region is one of the most attractive ones for Ukrainian raw materials and high-technological goods and services exports and, as a result, a promising area for R&D cooperation, taking into account Ukrainian scientific base, technologies and qualified scientists. The article analyses foreign trade flows and identifies that the main importers of Ukrainian services in the sphere of telecommunications, computer and information services for the last 5 years were the United States, European Union member-states, the United Kingdom and the United Arab Emirates. According data, the share of telecommunications, computer and information services in Ukrainian exports were almost 30 % in 2021. It has been identified that the IT-sphere functions as one of the main engines of the Ukrainian economic system development since the beginning of the Russia's military aggression against Ukraine, as it has advantages over other sectors which generates public revenue (metallurgy and agriculture) – the possibility to continue business operations regardless of location. It was concluded that Ukrainian IT sector is competitive at the foreign markets and is intensively exporting including telecommunications, computer and information services. But given the urgent need to find new sources for the national economy post-war recovery, it is important to strengthen the presence in the African market, which has the capacity potential for Ukrainian IT companies.

Key words: foreign trade, export-import of services, telecommunication services, Middle East, Africa.